

Alkusanat

Kielentutkimuksen menetelmiä on useita aloja käsittävä kielentutkimuksen menetelmiin keskittyvä teos opiskelijan ja tutkijan tueksi suomen kielellä. Teoksen keskeisenä päämääränä on esitellä ja selkiyttää menetelmällisten eli metodisten mahdollisuuksien kirjoa, menetelmällisten valintojen syitä ja seurauksia, menetelmien vahvuuksia ja heikkouksia sekä ylipäätään metodologisen ja laajemmin metateoreettisen tausta-ajattelun ilmaisemisen tärkeyttä kielentutkimuksessa.

Perus- ja jatko-opiskelijoilta saadun palautteen perusteella kokoelma tulee tarpeeseen, sillä tieteenfilosofinen, metodologinen ja kielentutkimuksen menetelmiä koskeva yleinen teoreettinen koulutus on Suomessa paikoin turhan ohutta ja pirstoutunut eri suuntauksiin ja oppiaineisiin. Tämä eri yliopistoja, oppiaineita ja suuntauksia edustavien tutkijoiden yhteistyössä laatima hanke on yksi keino torjua kielentutkimuksen menetelmien ja metateorian opetuksen pirstaloitumista.

Vaikka vakiintuneen normaalitieteen (ks. Kuhn 1962) harjoittaminen on tieteellisen tiedon luomiseksi välttämätöntä, tutkijoiden on syytä perehtyä myös metodologiaan ja metateoriaan, jotta tiede uudistuisi ja kehittyisi. Metodologia harjaannuttaa eksplisiittiseen metodien kriittiseen arviointiin ja perusteluun, ja metateoria selvittelee tutkimuksen taustoja, logiikkaa, rajauksia ja historiaa sekä muita tutkimukseen usein piilevästi vaikuttavia tekijöitä. Näitä asioita ei voi jättää hiljaisen tiedon varaan. Kielitieteen menetelmien ja metateorian laajaa esittelyä tarvitaan

myös välttämään suomalaisen kielentutkimuksen eklektisyyttä eli erilaisten tutkimusperinteiden ja teorioiden yhdistelyä tutkimustyössä. Tällaisen yhdistelyn vuoksi tutkijan on kyettävä arvioimaan käyttämien menetelmien taustateorioita ja niiden keskinäistä yhteensopivuutta. Eklektisyys ei ole kuitenkaan sama asia kuin monimenetelmäisyys tai monimenetelmäinen tutkimusasetelma, jotka kumpikin perustuvat tietoihin, ilmipantuihin metateoreettisiin ratkaisuihin. Eklektisyyttä voi kuvata teorioiden ja mallien käyttämisenä yhdessä ja samassa tutkimuksessa välttämättä tietämättä, ovatko ne keskenään ristiriidattomia.

Kielentutkimuksen metateoria tarkastelee siis kielentutkimusta nimensä mukaisesti metatasolta. Metateorian voi jakaa normatiiviseen ja faktuaaliseen tai deskriptiiviseen tutkimukseen. Normatiivista tutkimusta on tieteenfilosofia, johon sisältyvät metodologia ja tieteen etiikka. Se pohtii sitä, millaisia piirteitä tieteellisessä tutkimuksessa tulee olla, jotta se täyttäisi tieteellisyyden kriteerit. Faktuaalista tai deskriptiivistä metateoriaa taas on tieteentutkimus, esimerkiksi kielitieteen sosiologia, psykologia ja historia. Deskriptiivistä metateoriaa ei teoksessa juurikaan esitellä, sillä tämän kokoelman tavoite on nimenomaan tarjota lukijalle käsitteellisiä välineitä kielentutkimuksen tutkimusmetodien ja taustateorioiden arviointiin. Kielitieteen historiaa käsitellään artikkeleissa jonkin verran esiteltävän menetelmän ymmärtämiseksi. Kielen tutkimuksen sosiologia ja psykologia jäävät käytännössä teoksen rajauksen ulkopuolelle.

Yleisesti etuliitteellä *meta-* kuvataan ylempää tai abstraktimpaa näkökulmaa johonkin tarkasteltavaan asiaan. Esimerkiksi *metatieto* tarkoittaa tietoa tiedosta (esim. tutkimusaineiston metatiedot). *Metakieli* tarkoittaa toisen asteen kieltä, jolla puhutaan luonnollisesta kielestä tai objektikielestä. Esimerkiksi perinteinen kielenkuvausten kielioppitermistö on metakieltä usein jostakin yksittäisestä objektikielestä. *Metateoria* tarkoittaa vanhastaan teoriaa teorioista. *Metatutkimus* on tutkimus, joka perustuu joukkoon muita, jotakin spesifiä aihetta käsitteleviä tutkimuksia, ja niin edelleen. Pidämme tärkeänä, että tarjolla on sellainen kielen tutkimuksen menetelmällistä kirjoa tarkasteleva suomenkielinen teos, joka juuri metatasoisen käsittelyn kautta pyrkii tarjoamaan välineitä metodologisten ongelmien arviointiin.

Kielentutkimusta harjoitetaan erilaisten suuntausten piirissä ja niissä erilaisin eriytynein menetelmin. Kielentutkimuksen suuntauksat ja niiden parissa käytettävät tutkimusmenetelmät ovat kuitenkin siinä määrin kytköksissä toisiinsa, että niitä on usein lähes mahdotonta esitellä erikseen. Tähän vaikeuteen törmäsimme useaan otteeseen kokoelmaa valmistaessamme. Olemmekin joutuneet mahdollisesti tekemään tieteenalan totutulle jäsenyykselle jonkinasteista väkivaltaa, sillä olemme pyrkiineet nimenomaan tarkempaan kielentutkimuksen metodologian kuvaukseen. Tämä pyrkimys on tarkoittanut sitä, että keino-tekoisia rajoja tutkimusmenetelmien ja suuntausten välillä on tehty tai jätetty tekemättä silloin, kun jotakin relevanttia metodologista meta-tietoa on kirjoittajien mielestä näin saatu tuotua esiin.

Pyrkiessämme kuvaamaan kielentutkimuksen menetelmällistä kirjoa olemme yksittäisten menetelmien (kuten luonnollisen kielenkäytön havainnointi tai kielitaju) lisäksi ottaneet mukaan myös joitain yksittäisten tutkimussuuntausten (kuten sosiolingvistiikka tai kielitypologia) kuvauksia silloin, kun näiden käyttämiä menetelmiä on mahdotonta käsitellä ilman tutkimussuuntauksen tuntemusta. *Kielentutkimuksen menetelmiä* ei siis tässä mielessä ole sama asia kuin esimerkiksi ”Kielentutkimuksen käsikirja” tai ”Kielentutkimuksen perusteet”, emmekä ole tässä teoksessa pyrkiineet kuvaamaan kattavasti koko kielentutkimuksen tutkimussuuntausten ja tutkimusalojen kirjoa. Olemme hyvin tietoisia, että monia kielentutkimukselle keskeisiä aloja jää pääasiassa käytännön syistä tämän kokoelman ulkopuolelle.

Ensiksi kokoelman tavoitteena ei ole tarjota yleiskuvaa kielitieteen sellaisista perustavista osa-alueista kuin fonetiikka, fonologia, morfologia, syntaksi, leksikologia, semantiikka tai pragmatiikka. Näitä esitellään kielentutkimuksen perusoppikirjoissa (esim. Karlsson 1998; Ojutkangas, Larjavaara, Miestamo & Ylikoski 2009) ja harjoitetaan käytännön taidoksi kielitieteen peruskoulutuksessa. Näin ollen sellaisia analyysitekniikoita ja -perinteitä kuin foneemianalyysi (esim. yksiköiden jakauma ja substituutio), morfeemianalyysi (esim. morfemisointi), syntaksin operationaaliset testit (esim. siirtotesti) sekä sanasemanttinen analyysi (homonymia, synonymia, polysemia), sanaluokaluokittelu, semanttinen piirreanalyysi yms. ei käsitellä kattavasti tässä teoksessa.

Tulee kuitenkin muistaa, että tällainen kielen perusanalyysikin on pohjimmiltaan teoreettis-metodista toimintaa. Siksi teoksen tarjoamaa metateoreettisesti ja metodologisesti orientoitunutta lähestymistapaa kannattaa lukijan soveltaa myös tällaiseen perustutkimukseen.

Toiseksi edellä mainituista kielitieteen perustavista osa-alueista on olemassa jo erittäin runsas alakohtainen peruskirjallisuus. Esimerkiksi fonologian ja morfologian kuvausmalleja on lukuisia, syntaksin kymmeniä. Lisäksi erilliset metodioppaat (esim. Tainio 1997) tai muut alakohtaiset yleisesitykset ovat usein tarkoituksenmukaisempia paikkoja metodisten yksityiskohtien käsittelyyn kuin valitsemamme yleisemmällä tasolla liikkuva käsikirjallinen esitystapa. Tämän kokoelman tavoitteena on antaa yleiskatsaus kielentutkimuksen metodioppiin ja sen peruslähteisiin, ja siksi teoksen luvut pyrkivät haravoimaan kielentutkimuksen kenttää pragmaattisesti metodologisesta näkökulmasta. Kieliaineistot, kuvaustekniikat (tai menetelmät) ja kuvauskäsitteet muodostavat kielitieteen kaikessa toiminnassa läpikäyvän kolmikannan, jonka perusteita tieteenalan metodologia erittelee. Tämä kokoelma tarjoaa tähän yleiskuvan. Yksityiskohdissa lukijan on hyvä kääntyä erikoisalain kirjallisuuden puoleen ([ks. Johdannon luku 5 tk.](#)).

Tämän kokoelman sisältö on joka tapauksessa pyritty valitsemaan pragmaattisin perustein, ilman arvottavia latauksia. Samalla tavalla pidämme arvottamista tarpeettomana myös teoksessa kuvattujen eri menetelmien välillä. Sen sijaan pidämme kielentutkimuksen menetelmiä toisiaan täydentävinä ja pyrimme kuvaamaan niitä niiden omista lähtökohdista käsin ja tunnistamaan niiden sovellusalat, heikkoudet ja vahvuudet. On huomattava, että erilaisilla metodeilla tavoitellaan erilaista tietoa. Metodeilla on siten erilaisia heikkouksia ja vahvuuksia ainoastaan ja erityisesti suhteessa asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tämän johdantoteoksen tavoitteena on tuoda opiskelijan ja tutkijan ulottuville tällaista olemassa olevaa standarditietoa metodeista.

Terminologisesti kokoelman tavoitteena on objektiivinen, läpinäkyvä ja ei-arvottava esitys nykymetodologiassa käytetyistä käsitteistä. Pyrimme painottamaan metodologian ja tieteenfilosofian nykykäsitteistöä. Tältä osin erityisesti kokoelman verraten laajan johdannon tavoitteena on tarjota myös uusia virikkeitä, koska tieteenfilosofiasta kirjoitetaan

suomalaisessa ja kansainvälisessä kielentutkimuksessa suhteellisen vähän. Metodologiaa koskeva termistö on määritelty keskeisiä tieteellisen käsitteenmuodostuksen peruseriaatteita noudattaen ja kattamaan koko teoksen ([ks. Johdannon luku 1 tk.](#)). Kokoelman luvuissa eri kirjoittajat ilmaisevat erikseen, mikäli heidän metodinsa puitteissa käytetään termejä jossakin eriävässä merkityksessä.

Kokoelmassa omaksuttu metateoreettinen lähestymistapa kulkee punaisena lankana läpi teoksen kaikkien lukujen. Teoksen jokaisessa luvussa pohditaan kyseisen menetelmän tai tutkimussuuntauksen esittelyn yhteydessä sen historiaa, suhdetta lähialoihin sekä mahdollisia erityisiä eettisiä kysymyksiä. Tällaisen pohdinnan tarkoituksena on auttaa lukijaa hahmottamaan paremmin kielentutkimuksen ja sen menetelmien kokonaisuutta. Metateoreettinen lähestymistapa näkyy lisäksi kokoelman johdanto-osion kattavuutena ja runsaina teoksen sisäisinä viittauksina. Johdannossa korostetaan ja tuodaan konkreettisesti esiin myös metodologisen tason kysymysten tärkeyttä itsessään tavanomaisen ilmiötutkimusten rinnalla.

Kokoelma on suunnattu kielten perus- ja jatko-opiskelijoille, tutkijoille ja muille kielentutkimuksesta kiinnostuneille. Se valaisee kielentutkimuksessa käytettäviä menetelmiä ja niihin liittyviä tutkimusprosesseja mahdollisimman käytännöllisesti ja havainnollisesti sekä avaa monia menetelmäkirjallisuudessa aikaisemmin vähemmälle huomiolle jääneitä kohtia. Teoksessa käsitellään monia ajankohtaisia tieteen yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä aiheita, kuten tutkimusetiikkaan, tietosuojaan ja avoimen tieteen periaatteisiin liittyviä kysymyksiä. Eriytyisen hyvin teos soveltuu kielentutkimuksen menetelmäopetukseen, mutta se esittelee myös laajempia tieteelliseen tutkimukseen yleisesti liittyviä tieteenfilosofisia taustoja.

Toimituskuntaa on johtanut Milla Luodonpää-Manni Markus Hamusen avustamana.

Kokoelmaa laadittaessa osia siitä on lukenut ja kommentoinut koko joukko asiantuntijoita. Haluamme kiittää seuraavia ihmisiä – panoksesta kommentoivana esilukijana tai muusta hyödyksi koituneesta neuvonannosta – sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä: Lotta Aarikka, Sonja Dahlgren, Anton Granvik, Viljami Haakana, Auli

Hakulinen, Sointu Järvinen, Annekatrin Kaivapalu, Fred Karlsson, Markus Lakaniemi, Jorma Luutonen, Arto Mustajoki, Urho Määttä, Tiina Onikki-Rantajääskö, Jarno Porkka, Jesse Salmi, Antonio Sciacovelli, Tuulia Sinervo, Ulla Vanhatalo ja Camilla Wide. Lisäksi kiitämme Viljami Haakanaa lähdeluetteloiden tarkistamisesta sekä Nora Fabritiusta kaavioiden tekemisestä lukuun 15. Erikseen toimitus kiittää koko kirjoittajakuntaa vakuuttavasta sitoutumisesta laajaan yhteiseen hankkeeseen. Lämmin kiitos myös kustantajalle. Teoksen valmistumista on tukenut Otto A. Malmin lahjoitusrahasto sekä Helsingin yliopiston Nykykielten laitos (nykyinen Kielten osasto).

Hyviä lukuhetkiä toivottaen

Toimittajat